

LITERATURA

1. **Resnick R., Holliday O.**, Fizyka, Tom 1 i 2, lub nowe wydanie 5-tomowe
2. **Acosta V., Cowan C. L., Graham B. J.**, Podstawy Fizyki Współczesnej, 1981,PWN.
3. **Wróblewski A. K., Zakrzewski J. A.**, Wstęp Do Fizyki, Tom 1, 1984, PWN.
4. **Kleszczewski Z.**, Fizyka Klasyczna, Wyd. Pol. Śl., 1998, Podręcznik oraz Zbiór Zadań.
5. **Zastawny A.**, Wykłady Z Fizyki, Wyd. Pol. Śl., 1997, Podręcznik oraz Zbiór Zadań.
6. **Szczeniowski Sz.**, Fizyka Doświadczalna, Tom 1 i 2.
7. **Kittel Ch., Knight W.D., Ruderman M.A.**, Mechanika, PWN, 1973.

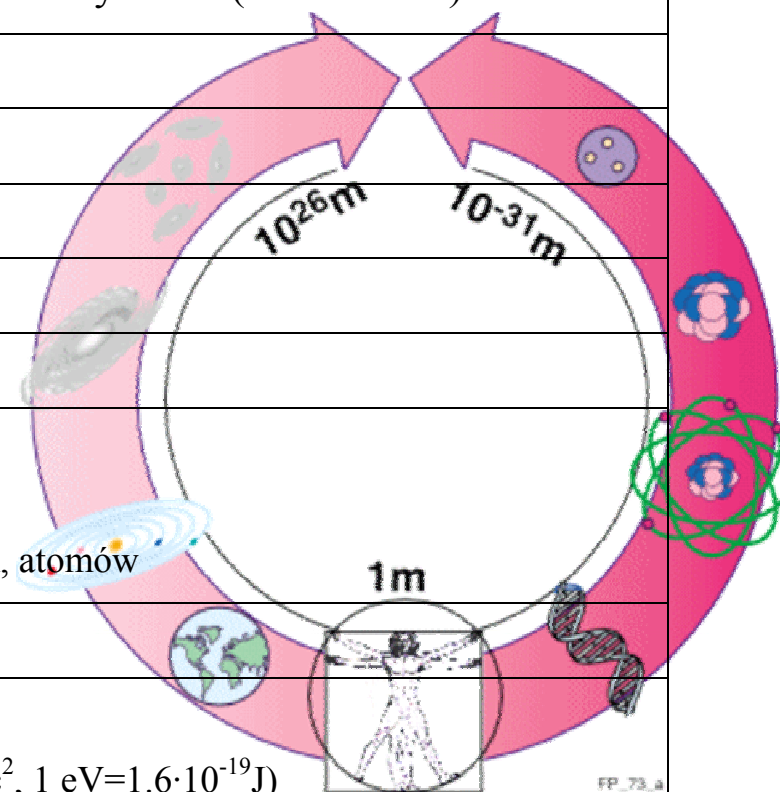
MECHANIKA KLASYCZNA

DUŻE / MAŁE LICZBY W FIZYCE

(Przybliżone wartości liczbowe różnych wielkości fizycznych)

WSZECHŚWIAT (MAKROKOSMOS)

Promień Wszechświata	$10^{26} \text{ m} = 10^{10} \text{ lat świetlnych}$ ($c=3 \cdot 10^8 \text{ m/s}$)
Odległość Ziemia – Słońce	$1.5 \cdot 10^{11} \text{ m}$
Odległość Ziemia – Syriusz	$5 \cdot 10^{16} \text{ m}$
Promień Ziemi	$6.4 \cdot 10^6 \text{ m}$
Promień Słońca	$7 \cdot 10^8 \text{ m}$
Masa Słońca	$2 \cdot 10^{30} \text{ kg}$
Liczba gwiazd we Wszechświecie	$10^{23} = 1/6 \text{ mola}$ 1 mol materii = $6.023 \cdot 10^{23}$ cząsteczek, atomów
Liczba protonów i neutronów we Wszechświecie	10^{80}
Średnia gęstość materii w postaci galaktycznej	$3 \cdot 10^{-34} \text{ kg/cm}^3$ lub 170 eV/cm^3 ($E=mc^2$, $1 \text{ eV}=1.6 \cdot 10^{-19} \text{ J}$)
Gęstość wody	1 g/cm^3
Gęstość Ziemi	5 g/cm^3

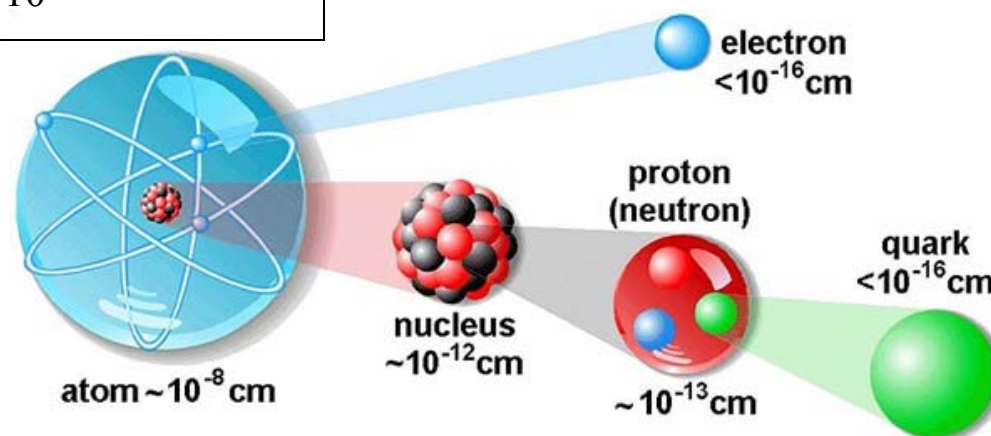

ZIEMIA

Liczba atomów na Ziemi	$4 \cdot 10^{51}$
(Liczba atomów na Słońcu)	10^{57}
liczba pierwiastków chemicznych	około 100 różnych
liczba odmian izotopowych pierwiastków	kilka tysięcy
liczba związków chemicznych, roztworów, stopów	$> 10^6$

CZŁOWIEK

liczba komórek	10^{16}
1 komórka	$10^{12} - 10^{16}$ atomów
1 łańcuch DNA	$10^8 - 10^{10}$ atomów

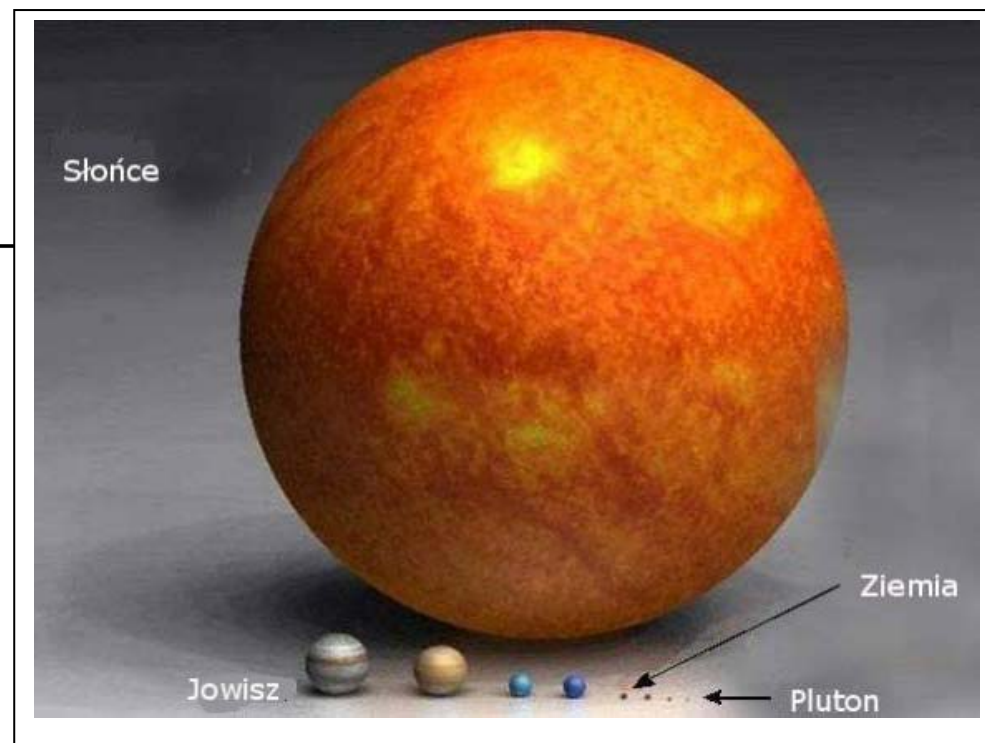
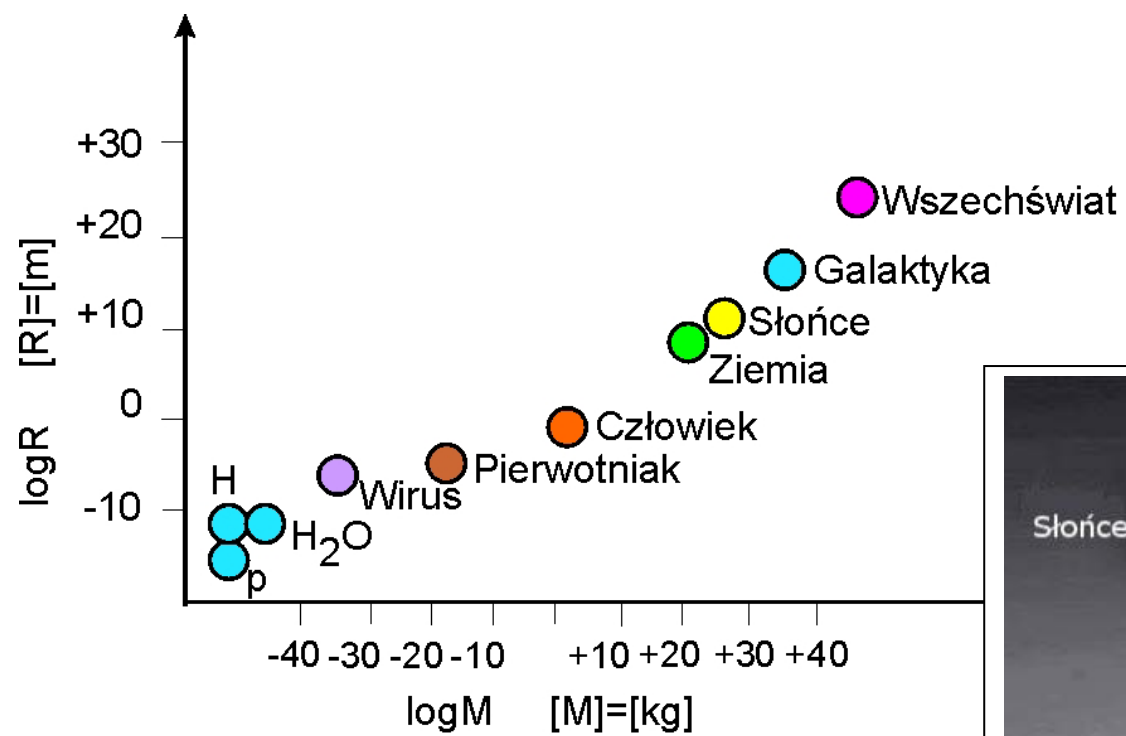

CZĄSTECZKI, ATOMY, JĄDRA ATOMOWE (MIKROKOSMOS)

Rozmiar atomu	10^{-10} m
Rozmiar nukleonu (protonu, neutronu)	10^{-15} m = 1 fm (1 ferm)
Rozmiar jądra atomowego porównywalny z rozmiarem nukleonu	
Masa nukleonu	$1.67 \cdot 10^{-27}$ kg (około 940 MeV; 1 MeV = 10^6 eV)
Masa elektronu	$9.1 \cdot 10^{-31}$ kg (około 0.5 MeV)

MASY I ROZMIARY OBIEKTÓW FIZYCZNYCH

Rys.1.

ODDZIAŁYWANIA FUNDAMENTALNE

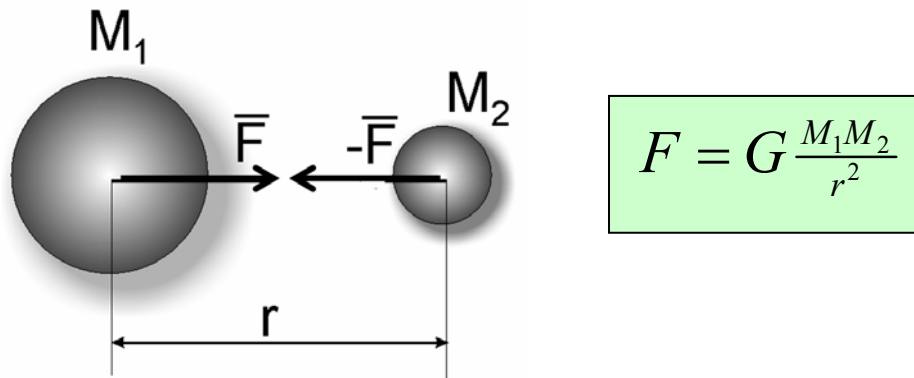
PODSTAWOWE ODDZIAŁYWANIA W PRZYRODZIE

Oddziaływanie	Zasięg [m]	Względne natężenie	Charakterystyczny czas [s]	Nośniki oddziaływań
Grawitacyjne	∞	$6 \cdot 10^{-39}$	?	grawiton (?)
Elektromagnetyczne	∞	$7 \cdot 10^{-3}$	$10^{-20} - 10^{-16}$	foton
Silne	10^{-15}	1	$10^{-24} - 10^{-23}$	mezony, gluony
Słabe	$< 10^{-18}$	10^{-5}	$10^{-10} - 10^{-8}$	bozony $W^{\pm}$, bozon Z

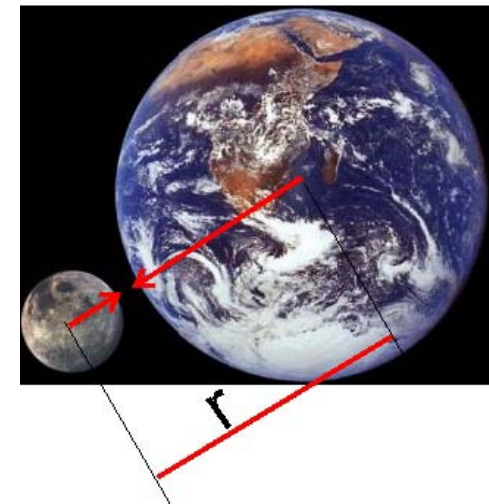
ODDZIAŁYWANIA GRAWITACYJNE

- Obejmują cały Wszechświat
- Najprostszy układ: 2 masy „punktowe”

Rys.2.

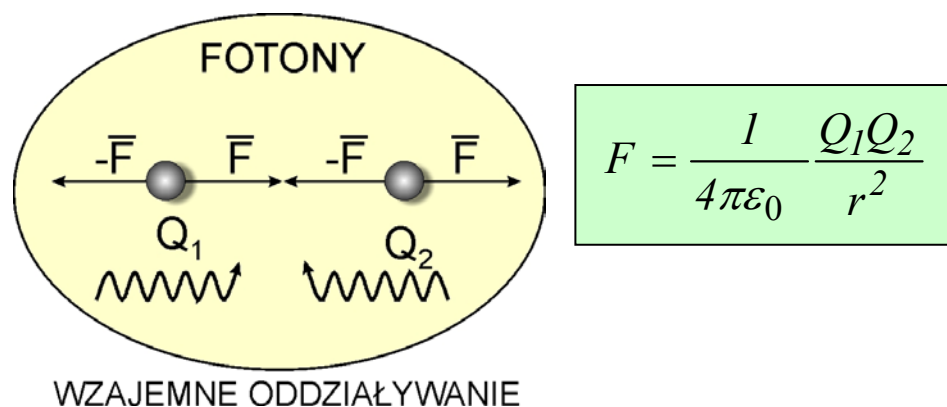
- stała grawitacji $G = (6.6720 \pm 0.0041) \cdot 10^{-11} \text{ N} \cdot \text{m}^2 / \text{kg}^2$
- Siły przyciągające, zawsze
- **Teoria grawitacji = Ogólna teoria względności**

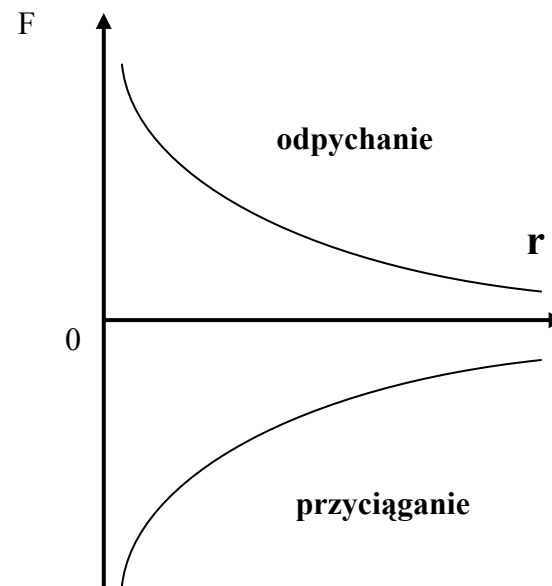
ODDZIAŁYWANIA ELEKTROMAGNETYCZNE

- Oddziaływania ładunków elektrycznych, momentów magnetycznych znajdujących się w spoczynku i w ruchu
- Występują w atomach, cząsteczkach, pomiędzy większymi obiektami wytwarzającymi pola elektryczne i magnetyczne, stałe i zmienne w czasie i przestrzeni
- Najprostszy układ: 2 ładunki punktowe

Rys. 3.

Rys. 4.

- Oddziaływanie wymienne wymiana FOTONÓW

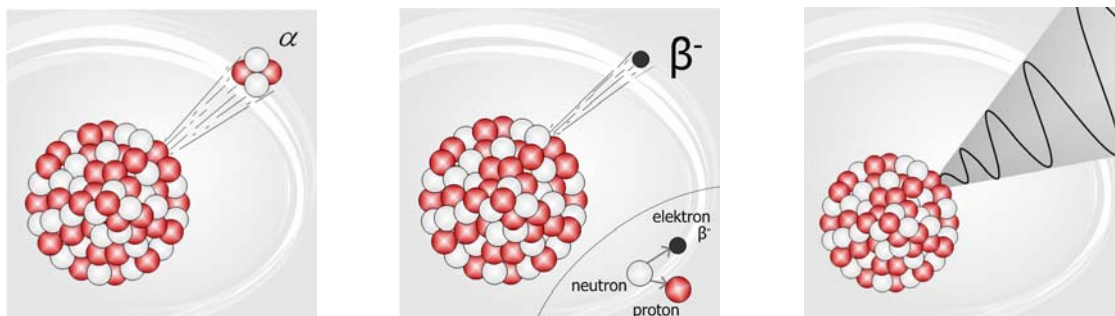
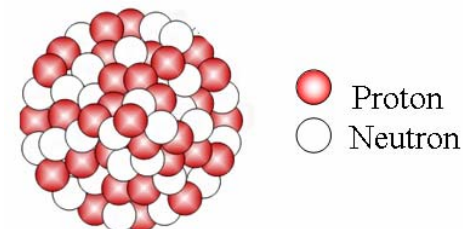
- Energia fotonu $E = h\nu = \frac{hc}{\lambda}$

- Oddziaływanie elektromagnetyczne a grawitacyjne $F_{el} / F_{gr} = e^2 / 4\pi\epsilon_0 Gm^2 = 4 \cdot 10^{42}$

ODDZIAŁYWANIA SILNE

- JĄDRO ATOMU = „stan związany” cząstek: protonów (p) i neutronów (n)
- Oddziaływanie p-p, n-n, p-n: niezależne od ładunku
- Wymienne: mezony $\pi^{\pm}, \pi^0$ $m = 300 m_e$
- Rozpady cząstek elementarnych
- Reakcje jądrowe

Rys. 5.

ODDZIAŁYWANIA SŁABE

- Wymienne: ciężkie bozony, $m_B \gg m_\pi$
- Nie tworzy układów związanych cząstek
- Rozpad cząstek elementarnych, np.

$$\pi^{\pm} \rightarrow \mu^{\pm} + \nu_{\mu} \quad (\text{średni czas życia } 10^{-6} \text{ s})$$

- Spontaniczna (samorzutna) przemiana beta jąder $n \rightarrow p + e^{-} + \bar{\nu}_e$ $p \rightarrow n + e + \nu_e$

ODDZIAŁYWANIA ELEKTROSLABE

- Oddziaływanie elektromagnetyczne i słabe występują równocześnie
- Wysokie energie oddziaływujących cząstek $E > 10^2 \text{ GeV}$
- Prawdopodobieństwo obu oddziaływań takie samo

MECHANIKA KLASYCZNA

PODSTAWOWE ZAŁOŻENIA

- $v \ll c$, $c = 3 \cdot 10^8$ m/s, c = prędkość światła
- Przestrzeń jest Euklidesowa
- Przestrzeń jest izotropowa, np. $F = m \cdot a$, masa nie zależy od kierunku „ a ”

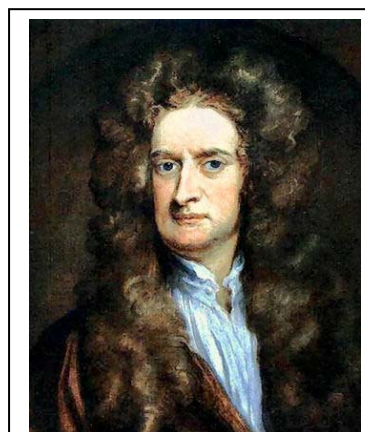
- Prawa dynamiki Newtona są słuszne w inercjalnych układach odniesienia

I $\vec{a} = 0$, gdy $\vec{F} = 0$

II $\vec{F} = M\vec{a}$ lub $\vec{a} = \frac{\vec{F}}{M}$

III $\vec{F}_{12} = -\vec{F}_{21}$,

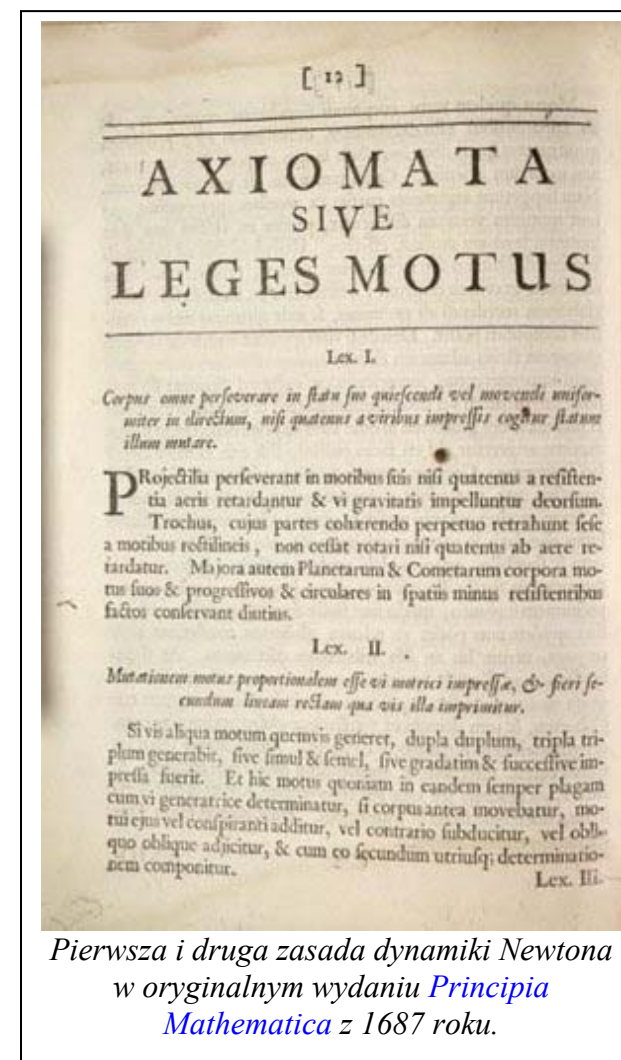
gdy obie siły mierzone są w tym samym momencie czasu

Sir Isaac Newton
(1643-1727)

$$F = G \frac{M_1 M_2}{r^2}$$

- Obowiązuje prawo powszechnego ciążenia

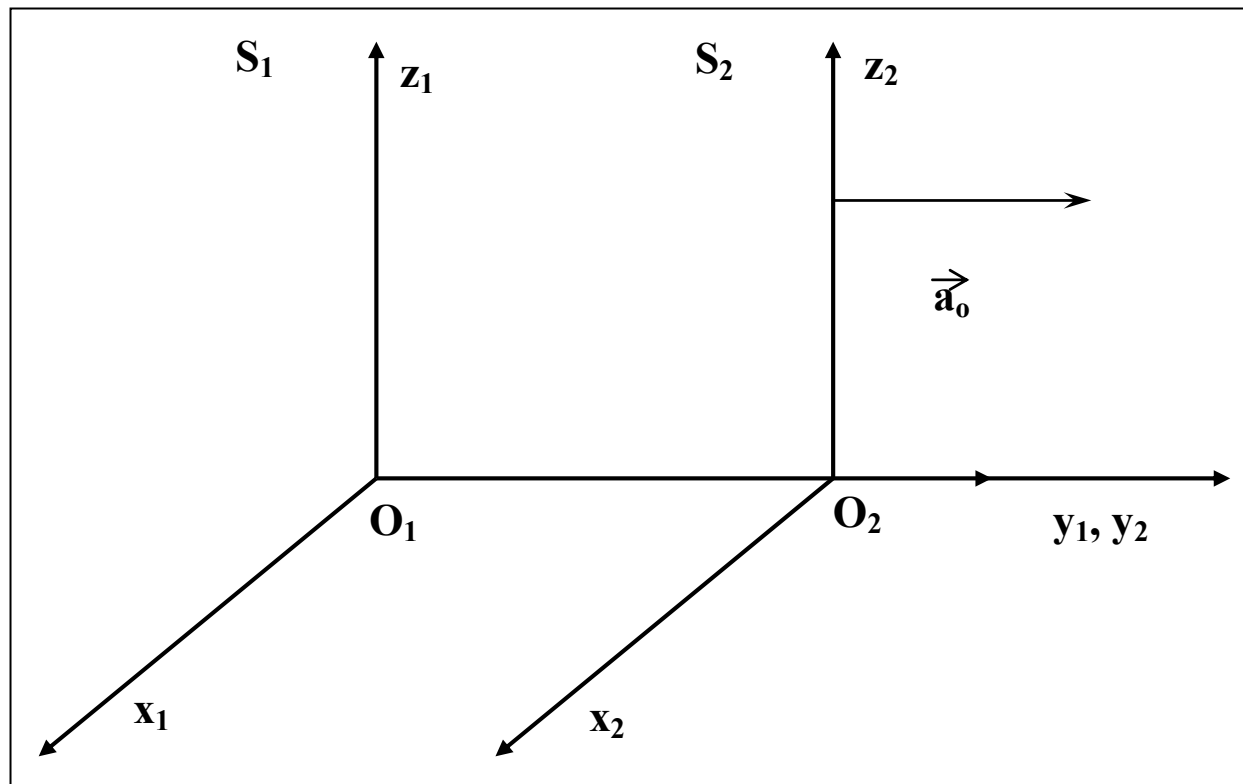

Pierwsza i druga zasada dynamiki Newtona w oryginalnym wydaniu *Principia Mathematica* z 1687 roku.

INERCJALNE UKŁADY ODNIESIENIA

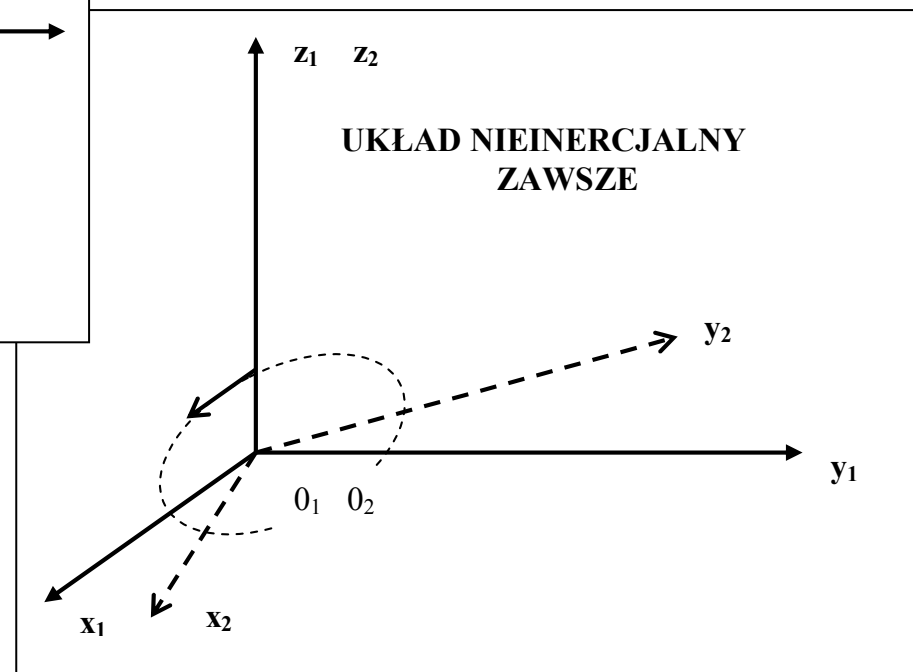
Układ Inercjalny = Układ Galileusza = Układ Nie Posiadający Przyspieszenia

Rys. 6.

$\vec{a}_0 = 0$ Układ Inercjalny

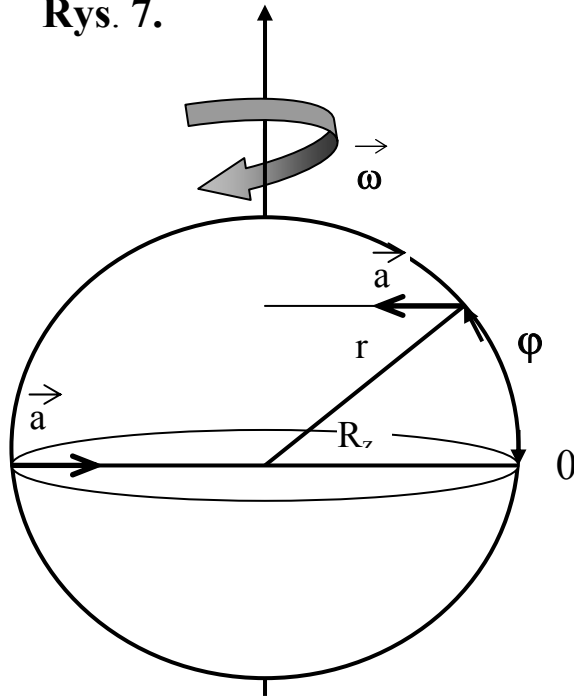
Rys.6.1.

ZIEMIA – NIEINERCJALNOŚĆ ZIEMI JAKO UKŁADU ODNIESIENIA

- **RUCH DOBOWY ZIEMI**, ruch obrotowy o okresie równym 1 dobie ziemskiej

Rys. 7.

$\omega = \text{const}$ prędkość kątowna Ziemi

$v = \omega \cdot r$ prędkość liniowa punktów powierzchni Ziemi

$r = R_Z \cdot \cos \varphi$ promień równoleżnika

R_Z = promień Ziemi,

φ = szerokość geograficzna

$a = \omega^2 r$ przyspieszenie odśrodkowe punktów powierzchni Ziemi

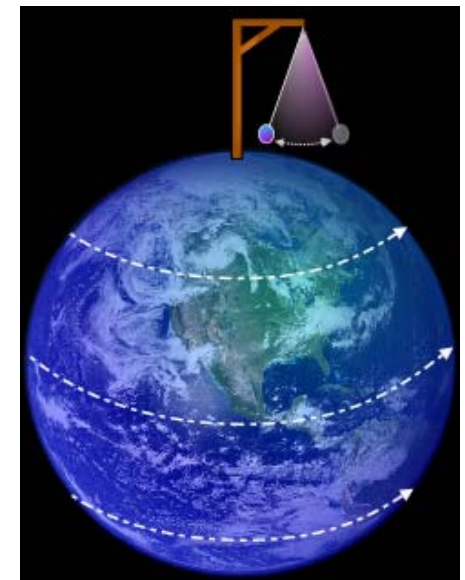
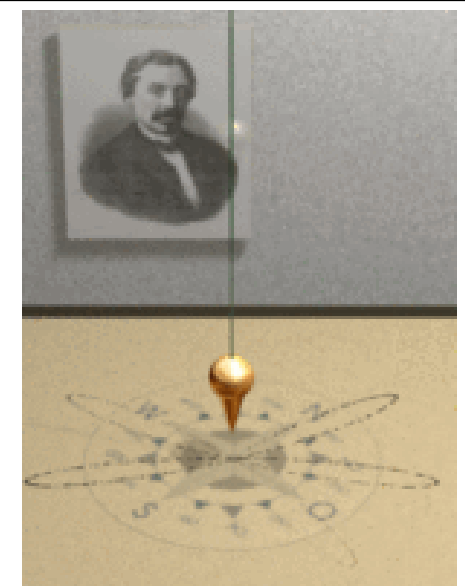
$a = \omega^2 R_Z$ przyspieszenie odśrodkowe na równiku

$$T = 8.4 \cdot 10^4 \text{ s}, \quad R_Z = 6.4 \cdot 10^6 \text{ m}$$

$$\omega = 2\pi/T = 0.73 \cdot 10^{-4} \text{ s}^{-1}$$

$$a = (0.73 \cdot 10^{-4})^2 \text{ s}^{-2} \cdot 6.4 \cdot 10^6 \text{ m} = \mathbf{0.03 \text{ m/s}^2}$$

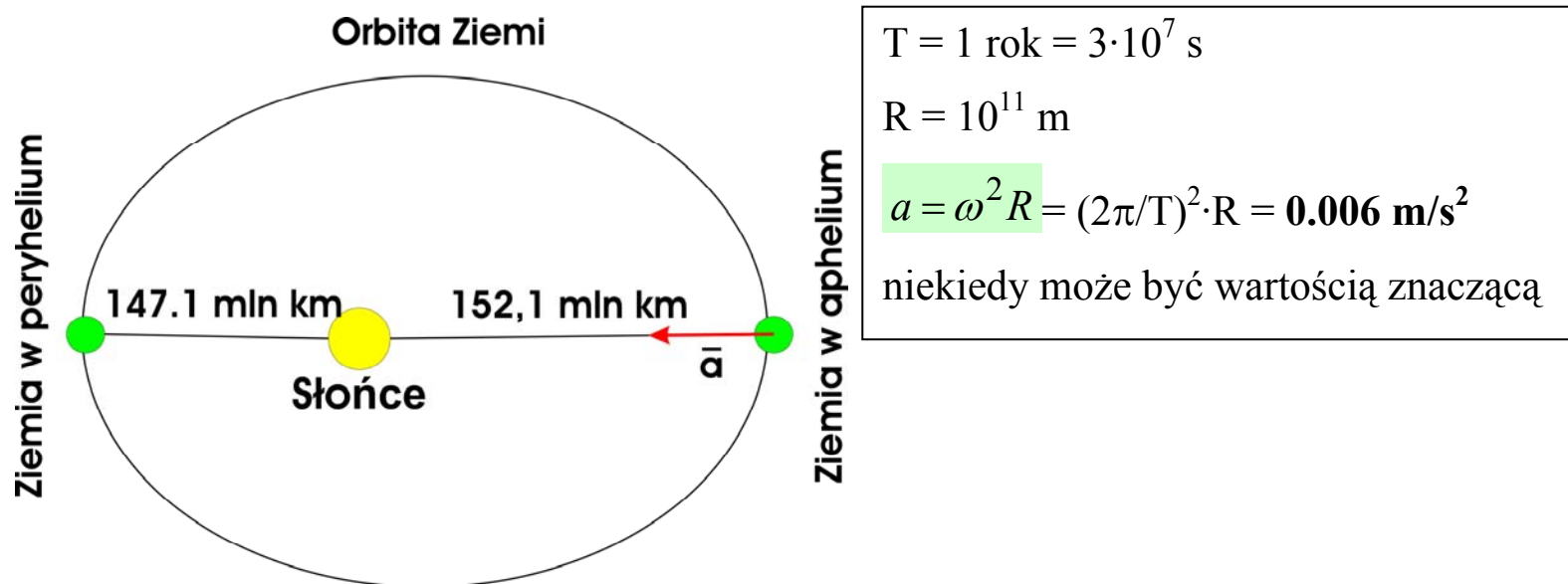
$$\mathbf{g = 9.81 \text{ m/s}^2} \quad (\varphi = 45^\circ)$$

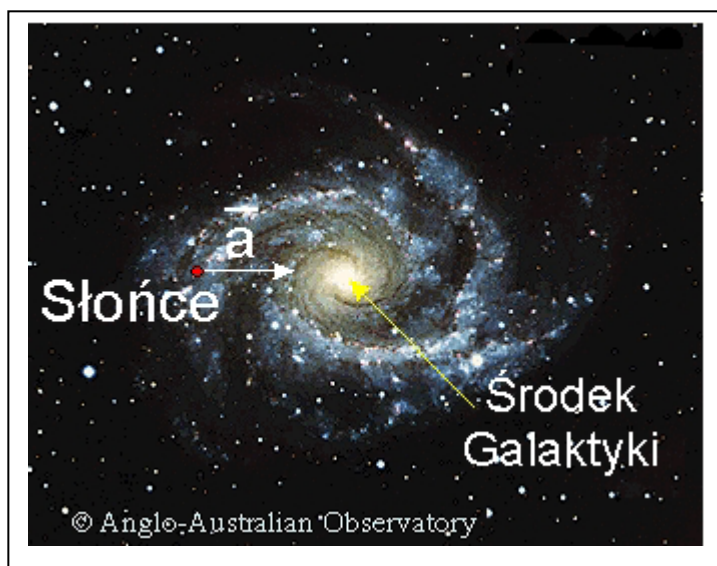
Obserwacja wahadła Foucaulta stanowi dowód na nieinercjalność Ziemi (cdn – str.32)

- **RUCH ZIEMI PO ORBICIE WOKÓŁ SŁOŃCA**

Rys. 8.

- **PRZYSPIESZENIE UKŁADU SŁONECZNEGO W KIERUNKU ŚRODKA GALAKTYKI**

$R = 3 \cdot 10^{20} \text{ m}$ - promień Galaktyki
 $v = 3 \cdot 10^5 \text{ m/s}$
 $a = v^2/R = \mathbf{3 \cdot 10^{-10} \text{ m/s}^2}$ - bardzo mała wartość

WNIOSKI

- Nie ma idealnego układu inercjalnego
- Gwiazda stała może być dobrym układem inercjalnym (siły grawitacji i elektromagnetyczne maleją jak $1/r^2$).

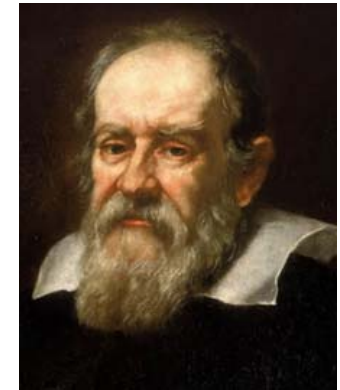
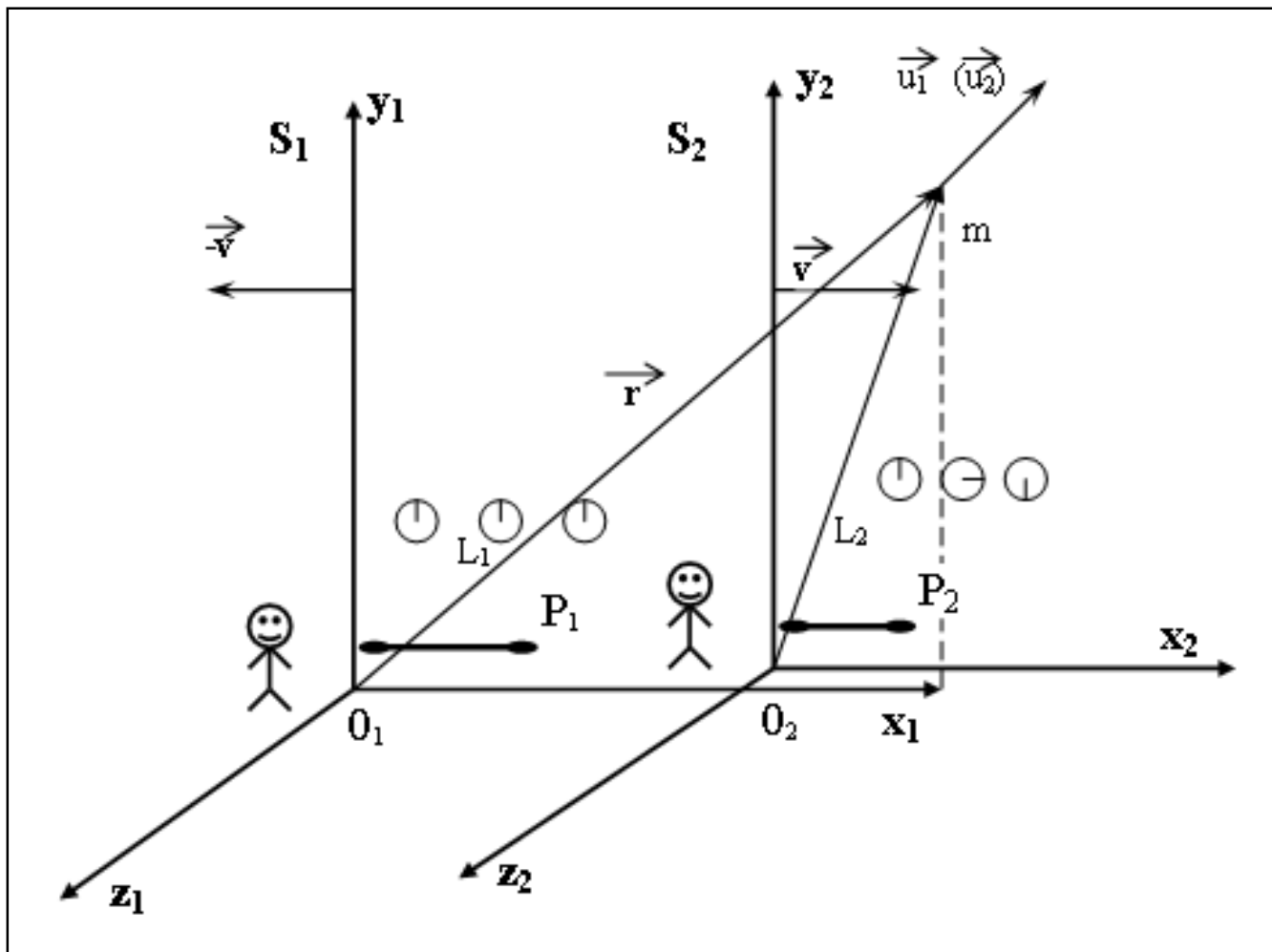
ZASADA WZGLĘDNOŚCI GALILEUSZA

Podstawowe Prawa Fizyki Są Jednakowe We Wszystkich Inercjalnych Układach Odniesienia

- Matematyczny zapis zasady względności Galileusza stanowi

TRANSFORMACJA GALILEUSZA

Rys. 9.

Galileusz, *Galileo Galilei*
(1564-1642)

Zgodnie z transformacją Galileusza, kiedy dwa obiekty poruszają w przeciwnych kierunkach, to ich prędkości się dodają.

W układzie odniesienia kierowcy samochodu osobowego jadącego z prędkością 130km/h, **TIR** (jadący 70km/h) będzie miał prędkość 200km/h. (130 + 70).

TRANSFORMACJA WSPÓŁRZĘDNYCH CZĄSTKI

- Prędkość względna układów $\mathbf{v} = \text{const}$,
- S_1 i S_2 są inercjalnymi układami odniesienia
- Założenie (spełnione są prawa mechaniki klasycznej):

$$v < 10^3 \text{ m/s} \text{ lub } \frac{v}{c} \ll 1 \text{ gdzie: } c = 3 \cdot 10^8 \text{ m/s}$$

- Obserwatorzy porównują wskazania zegarów i mierzone długości
- W chwili mijania się układów obserwatorzy stwierdzają:

$t_1 = t_2$ zegary wskazują tę samą chwilę czasu

$L_1 = L_2$ długość pręta mierzona w obu układach jest taka sama

Ponieważ: $L_1 = O_1P_1$, $L_2 = O_2P_2$ $P_1(0,0,x_1)$, $P_2(0,0,x_2)$

Otrzymujemy **transformację Galileusza współrzędnych cząstki:**

$$x_1 = x_2 + vt_2$$

$$y_1 = y_2$$

$$z_1 = z_2$$

$$t_1 = t_2$$

lubinaczej

$$\vec{r}_1 = \vec{r}_2 + \vec{v}t_2$$

TRANSFORMACJA PRĘDKOŚCI CZĄSTKI (SKŁADANIE PRĘDKOŚCI)

- Cząstka o masie m i prędkości $\vec{u}_1$ lub $\vec{u}_2$ odpowiednio w układzie S_1 i S_2
- W układzie S_1 : $\vec{u}_1(u_{1x}, u_{1y}, u_{1z})$ w układzie S_2 : $\vec{u}_2(u_{2x}, u_{2y}, u_{2z})$

Transformacja Galileusza prędkości cząstki:

$$u_{1x} = \frac{dx_1}{dt_1} = \frac{dx_1}{dt_2} = \frac{d}{dt_2}(x_2 + vt_2) = \frac{dx_2}{dt_2} + v = u_{2x} + v$$

$$u_{1y} = u_{2y}$$

$$u_{1z} = u_{2z}$$

lub inaczej

$$\vec{u}_1 = \vec{u}_2 + \vec{v}$$

TRANSFORMACJA SIŁY

- Założenie: masa cząstki nie zależy od układu odniesienia, $m = \text{const}$

- Układ S_1 : $\vec{F}_1 = m\vec{a}_1$ układ S_2 : $\vec{F}_2 = m\vec{a}_2$

- Ponieważ $\vec{a}_1 = \vec{a}_2$,

Transformacja siły działającej na cząstkę

$$\vec{F}_1 = \vec{F}_2,$$

wartość siły nie zależy od układu odniesienia

TRANSFORMACJA PRZYSPIESZENIA CZĄSTKI

- Przyspieszenie $\vec{a}_1 = \frac{d\vec{u}_1}{dt_1}$, podobnie $\vec{a}_2 = \frac{d\vec{u}_2}{dt_2}$
- Ponieważ przyrosty prędkości cząstki du_1 i du_2 mierzone w obu układach odniesienia są takie same, otrzymujemy **transformację przyspieszenia cząstki** w postaci

$\vec{a}_1 = \vec{a}_2$ przyspieszenie nie zależy od układu odniesienia